

Анатолій Можаровський

ЛІКСАНДР

Київ
«Неопалима купина»
2014

ББК 83.3(4Укр)
М74

Можаровський А.І.

Ліксандр. Повість. — К.: «Неопалима
М74 купина», 2014. — 64 с.

ISBN 978-966-2002-09-6

У формі родинної хроніки автор, подаючи епізоди біографії свого діда, показує велич, силу, благородство духу простого українського хлібороба, його одвічне прагнення до творення краси.

ББК 83.3(4Укр)

Відповідальний редактор
Михайло МАЛЮК

В оформленні книги використані фото
Михайла МАЛЮКА

ISBN 978-966-2002-09-6 © Можаровський А.І., 2014.
© Малюк М.М.
передмова, 2014.
© Урбанська С.Г.,
художнє оформлення,
2014.
© Видавництво
«Неопалима купина», 2014.

ВІДЖИВЛЕНА ПІЛОЧКА РОДУ

...Крутили колись у нашому сільському клубі фільм (назви уже не згадаю), і був там епізод, що видавався тоді дотепним: головному героєві — льотчику підсовують цигарку, в яку напхано пороху. Той, нічого не підозрюючи, глибоко затягується — сигарета ефектно вибухає, обличчя курця чорне від кіптяви — тільки зуби і очі блищать.

Спробував повторити той фокус і я. Вкрав у діда цигарку, поцупив з припічка коробок сірників і, заховавшись у бур'янах за хлівом, виколупав з цигарки тютюн, нашкр'ябав з сірників сірки, натопкав у дідову цигарку, скраю знову замаскував тютюном.

Дід шалював під повіткою “лапшу” — тонюні липові дощечки — на нові драбини до воза. Я крутився у нього перед очима і чекав...

Ось дід відклав рубанок, присів на дубовий околенок і попфосив:

— А принеси-но цигарку, онучку...

Я радо побіг до хати й хутенько вернувся з наготованою цигаркою. Подав її дідові і став оддалеки: жду, що ж воно буде? Що робитиме дід, коли цигарка вибухне? Злякається? Лаятиме, битиме мене? Внутрішньо я був готовий до будь-якого покарання, добре-бо знав, що підлість роблю... Цигарка, нарешті, вибухнула. Я, хоч і чекав цього моменту, злякано здригнувся. А дід і

оком не змигнув. Ніби ї не було нічого. Зім'яв пальцями гільзу і, не дивлячись на мене, видихнув:

— Не балуїся, онучку...

Я розплакався і втік.

Мене ї досі пече сором за той вчинок...

Дитинство жорстоке до старості. Може, це підсвідоме втілення одвічного закону життя: старе жертовно поступається тільки-но народженому? Дитина не розуміє старості, як молодда трава, що росте на перегної свого попередника, не знає звідки взялися живлющі соки, що годують її стебло. Минуть роки і, враз, несподівано, як відкриття, як осяяння приходить — живеш на світі завдяки тисячам безіменних для тебе людей, які крізь віки, крізь природні катаклізми, війни, голодомори, епідемії, хвороби, серед тисяч і мільйонів великих і малих нещасть вберегли, не обірвали тонюсіньку павутинку твого життя. Все, що робили вони ї пережили — заради тебе. Без них — не народився б ти. Та хто тобі розкаже про них? Родовідне дерево? Де вони, наші родовідні дерева? Згоріли у полум'ї переворотів, революцій і війн — лиш пеньки почорнілі тирчать. Не біла кість — граф чи поміщик, — простий чоловік, селянин з діда-прадіда мусив цуратись свого родоводу, абись йому не кололи очі куркулями, одноосібниками, шкідниками, ворогами народу... Якої тільки омели не щепили на наші генеалогічні дерева, щоб тут таки їх безжально зрубати!

Своє родовідне дерево, теж добряче пошарпане ї порубане лихоліттями і війнами, віджив-

лює Анатолій Можаровський у цій коротенькій повісті. “Ліксандр” — це спогад про спогад. Діда не стало, коли авторові ледь виповнилося чотири роки: надто малий він був, щоб свідомо цікавитись дідовою біографією; для нього він просто був старий красивий чоловік з вічно усміхненими очима, які світилися добром і любов’ю. З роками цей образ-спомин з раннього дитинства як на знуреному в проявник фотопанері набирав все виразніших рис. Справа в тім, що у повсякденному житті родини Можаровських, як і села загалом, постійно відчувалась дідова присутність: щораз, коли виникала якась побутова проблема чи складалась неординарна життєва ситуація, на слуху було: “А Ліксандр вчинив так...”, “Ліксандр сказав...”, “Ліксандр не дозволив...” Сприймалось це цілком природно, авторитет Ліксандра стояв понад усі сумніви, був незаперечним.

Про Ліксандра ніколи не говорили в минулому часі, як не розпитуємо ми про минуле тих, хто виріс разом з нами — вони весь час поруч, ми йдемо по життю пліч-о-пліч, нам немає потреби цікавитися про них у когось. У нас спільне минуле і спільні спогади про нього. Те, що про Ліксандра майже ніколи не говорили поза конкретними ситуаціями, в яких він виступав арбітром, децю ускладнило реконструкцію його біографії: авторові довелося опиратися на власні дитячі переживання і враження та уривчасті спогади матері, які, на жаль, уточнити не мав можливості — мама вже теж за вічною межею...

Та попри все, Анатолію Можаровському вда-

лося створити цікавий, кінематографічно виразний і динамічний твір, що виходить далеко за рамки біографії окремої людини. Це — портрет народу на тлі епох. В кількох епізодах, осядливо, небагатослівно виписаних, він показує велич, силу, благородство духу простого українського хлібороба, його одвічне прагнення до творення краси, до досконалості людських стосунків, де завжди на першому місці чесна праця і дотримання моральних приписів християнства.

Часовий простір “Ліксандра” — остання чверть XIX — XX — початок XXI століть з усіма їх соціальними, моральними катаклізмами. В інтерпретації Анатолія Можаровського, час — не рамки, якими обмежується біологічне життя людини; час уособлює мирське, тимчасове, минуле, себто антисвіт, — агресивні, ворожі людині сили, що спокусами, підлотами, обманом нищать в людині божественне начало, позбавляють майбутнього.

Є у повісті, вірніше у біографії Ліксандра, карколомний сюжет — неймовірна вигадка антисвіту: в часи репресій сільські активісти закатували його дружину, вщент розграбували хату, прирекли на голодну смерть осиротілих дітей; і от в німецьку окупацію цих активістів арештовано, їх мають розстріляти. Ліксандр рятує їх. Багато років по тому внучка одного з порятованих стане дружиною внука Ліксандра...

Ліксандр виграв свою битву з часом, свою битву з антисвітом.

Нині наша черга воювати з сучасним, не менш

підлим і підступним антисвітом. Сьогодні він прибраний в інші, спокусливіші, шати, і служать йому сучасні адепти з куди масштабнішим розмахом: оті Леґи, Сопляки, Костирки і Потапи, що в тридцяті під гаслом колективізації грабували хазяйновитих односельців, сьогодні вже під гаслом приватизації прибрали до рук країну. Вони тепер олігархи, депутати, президенти. Каста недоторканих виродків, зрадників, брехунів, злодюг, убивць, розпусників...

Проти них і повстав Майдан.

Революція гідності, жертовна загибель Небесної Сотні вкотре довели світові, що українці здатні виборювати право на гідне життя.

Але ворог не спить. Сусідня держава, що лицемерно переконувала нас у "братерській любові", підло почала війну.

І знову немає спокою в Україні.

Окупація Криму...

Терористичні банди і російські війська на Донбасі і Луганщині...

Тисячі загиблих, сотні тисяч біженців...

Випалена щент земля...

Війна з антисвітом триває.

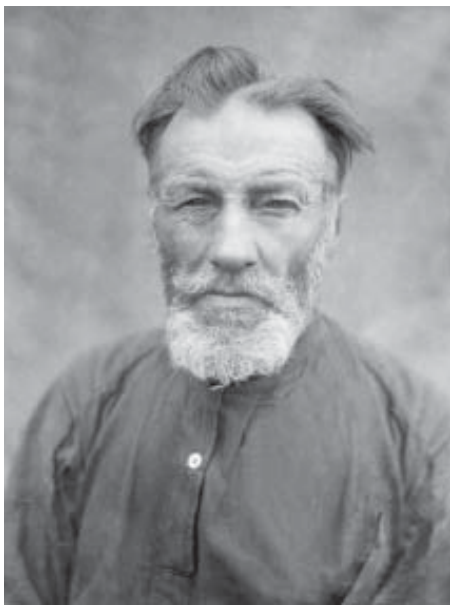
І ми не маємо права програти її.

Михайло МАЛЮК

Мій дід Токаренко Олександр Мехтодович, якого в селі всі називали Ліксандр, народився в останній чверті ХІХ століття — 28 вересня 1885 року — в селі Кочерів Волинської губернії (нині Житомирської області) в родині заможного селянина, який виховав шестеро дітей. Змалку всі були привчені до праці, не цуралися ніякої роботи. В сім'ї шанували книжку, довгими зимовими вечорами читали вголос. Усі діти закінчили школу.

Велике господарство, поле, сад. Тримали кілька пар коней, на яких підряджались возити товари з Києва до Москви, Петербурга, Мінська та Варшави. Цей тогочасний бізнес називався “хурувати”.

Дід Ліксандр був старшим сином і рано став хазяїном після смерті батьків. Працював день і ніч, як і вся велика родина, бо окрім молодших братів і сестер, було ще кілька сиріт, які прибились до оселі. І хоча в селі їх називали наймитами, дід вважав їх своїми дітьми. Поміж них був такий собі Мишка. Прийшов замурзаний, обірваний. Шморгаючи носом, ковтаючи сльози просив притулку. Дід його прихистив, як і ба-

Ліксандр. 1953 р.

гатьох інших. На гарних харчах, в теплі і затишку великої родини хлопець хутко вилюднів, налився силою. По революції 1917 року це вже був красень-парубок: стрункий, широкоплечий, під два метри зростом. Прийшла пора його женити. Дід знайшов йому дівчину в сусіднім селі Ставище. Відгуляли весілля. Дід обдарував молодят кіньми, реманентом, словом, усім

необхідним, і Мишка переїхав до молодії дружини.

Через два дні, удосвіта, Мишка, весь у сльозах, стояв на дідовому подвір'ї.

— Що трапилось? З жінкою не вжився?

— Ні. Все добре. І жінку люблю. Але без вас жити не можу. Я хочу жити тут, з вами...

Мусили будувати йому хату на дідовому обійсті. Тут Мишка і жив з дружиною аж до війни. З війни він не повернувся. Царство йому небесне...

Ліксандр, не зважаючи на молодий вік, мав великий авторитет не тільки в своєму селі, а й в Радомишлі, Брусилові. Його по-важали за природний розум, життєву роз-важливість. Суддя в Брусилові взяв його в куми.

І ось Ліксандр зустрів свою долю. Це була любов з першого погляду — Домна Хоменко. Теж з великої заможної родини. Її батько, здається, був старостою церкви, мав великий вплив на людей всіх довко-лишніх сіл. Можливо, він мав і сан священ-нослужителя, точно не знаю.

До церкви ходили тисячі людей, в тім числі і місцеві поміщики, чиновники — з усіма батько Домни був на короткій нозі.

Ліксандр заслав сватів. Батько Домни йому категорично відмовив. Домна плака-ла, благала, падала на коліна, та батько стояв на своєму:

— Я сказав: ні! Значить — ні!

Але закохані зустрічались і далі.

Старий Хоменко, аби покласти край цій любовній історії, скористався дієвим і на сьогодні способом: маючи потрібні зв'яз-ки, взяв і запроторив Ліксандра у в'язни-

цю. Яку там йому справу шили тодішні корумповані поліцейські, достеменно не відомо, він про це не любив говорити, але відсидівши у буцегарні тижнів зо два, задіяв свої зв'язки і вийшов на волю. Того ж таки дня Домна перебралась до нього.

Діватись нікуди. Довелось Хоменкам дати згоду на шлюб.

Після вінчання на обійсті Ліксандра зійшлися гості з усієї округи. Весільні столи накрили в саду — яких тільки страв і напоїв там не було! Весілля тоді гуляли щедро, з розмахом.

Налили першу чарку. Сват, перев'язаний рушником, почав традиційну промову. Коли він замовк, Ліксандр встав, підняв руку:

— А зараз всі Хом'яки (так по-вулично-му звали Хоменків) ставлять чарки і йдуть додому. А Токаренки п'ють-гуляють три дні.

Звичний шелест притишених розмов, що завжди висить над великим зібранням людей, а особливо тих, що ось-ось почнуть застілля, враз урвався, навіть вітер вщух. У повній тиші дружки Ліксандра взяли попід руки батьків нареченої і повели з двору, а за ними і решту гостей з боку Хо-